

نقش آموزه‌های دینی در حفاظت از محیط‌زیست

فریبا شریفی^۱

^۱. مدرسه علمیه فاطمه الزهرا - سلام الله علیها - سطح ۲.

چکیده

محیط زیست باتمام شمولش به عنوان موهبت الهی برای بهره انسانهاوموجودات دراختیارشان قرارگرفته است .انسان ازابتدای حضورش درعرصه طبیعت همواره با محیط پیرامونش درتعامل بوده است.این تعامل دوسویه نشانگر رفتارصحیح واستفاده مناسب ازمحیط زیست است چراکه درصورت ناسپاسی وافراط وتفریط خشم طبیعت درقالب انواع حوادث وبلائیای طبیعی قابل انکارنیست.بحران های زیست محیطی قرون اخیر براثرانواع بی مبالاتی هاموجب شده است که مسئله حفاظت محیط زیست وجلوگیری از تخریب آن موردتوجه بیشتری قرارگیرد.مقاله حاضر باروش تحلیلی،توصیفی وباهدف آشنایی باآموزه های دینی وبررسی آنهادردوبعدعلمی وعملی وشتاخت نقش این آموزه ها و چگونگی به کار گیریشان در حفاظت از محیط زیست می باشد . در راستای پژوهش های دینی و یافته های حاصل می توان نتیجه گرفت که ضمن همت جدی افراد و ارگان های مربوط ،شتاخت ،عمل و الگو قرار دادن این تعالیم روح بخش در حفاظت از محیط زیست تاثیر بسزایی خواهد داشت .

کلیدواژه ها: آموزه های دینی، حفاظت، طبیعت، محیط زیست.

مقدمه

خداوند سبحان نظام کیهانی و زمین و محیط زیست را آفرید و آن‌ها را در اختیار انسان نهاد تا او را بیازماید که وی بعد از شناخت لازم چگونه از این امانت الهی در مسیر طاعت خداوند بهره می‌گیرد. حفاظت از محیط زیست در آموزه‌های دینی مورد توجه ویژه‌ای واقع شده است. تعامل انسان با محیط زندگیش از همان آغاز خلقت اصلی بدیهی است. با نگاهی در متون دینی و کتب آسمانی می‌توان دریافت که این موضوع از دیر باز در ادیان مختلف چون مسیحیت و یهودیت و فرق گوناگون با عناوینی چون تقدس آب و خاک و آتش و باد نمود داشته و مورد توجه بوده است. در قرآن کریم و کتب روایی در دین مبین اسلام نیز این اهتمام ویژه‌تر نمایان شده است. برای نمونه واحد درخت خرما نفر است یعنی این درخت به اندازه جان انسانی ارزش دارد. با عمومیت دادن این مورد به دیگر مصادیق محیط زیست اهمیت این موضوع به خوبی شناخته می‌شود. همچنین سلامت و حفاظت محیط زیست پیوندی تنگاتنگ با حیات سالم و بقا جامعه انسانی و دیگر موجودات دارد چرا که همه عناصر موجود در طبیعت یاهم دیگر وبا انسان در تعامل اند. در طول زمان و به تدریج به علت برخی بی‌مبالاتی‌ها و ظلم و اسراف انسان‌ها و در نظر نگرفتن حق محیط زیست به عنوان موجود زنده و باشعور و خیانت در امانت الهی، بحران تخریب محیط زیست و آسیب‌های جدی به طبیعت از مسائل مهم ضروری قرون اخیر شده است از آنجا که حفظ سلامتی انسان‌ها و موجودات دیگر در گرو حفظ سلامت محیط زیست می‌باشد و طبق تحقیقات بی‌توجهی به آموزه‌های دینی در این زمینه یکی از عوامل این رفتار های ظالمانه است به همین دلیل مقاله حاضر در پی آن است که نقش آموزه‌های دینی را در حفاظت از محیط زیست بررسی و تحلیل کند.

قبل از پرداختن به موضوع اصلی و تحلیل و بررسی آن، آشنایی با یک سری از مفاهیم مرتبط با عنوان موضوع در فهم بیشتر بحث موضوع و دایره مبحث کمک شایانی می‌کند. از این‌رو قبل از ورود به بحث اصلی باید به تعریف این مفاهیم پرداخت.

الف. مفهوم شناسی

۱. محیط زیست

محیط‌زیست در لغت دارای معانی متعددی است که برای تعیین معنای صحیح به تعریف لغوی هر دو واژه به‌طور مجزا پرداخته می‌شود.

اول. محیط‌زیست در لغت

یک. محیط در لغت: (احاطه‌کننده، خطی که اطراف سطحی را احاطه می‌کند، جایی که

انسان زندگی می‌کند)^۱

دو. زیست در لغت: (زندگی، حیات، زیستن)^۲

سه. محیط‌زیست در لغت: (محل و مکان زیستن، محل زندگی)

دوم. محیط‌زیست در اصطلاح

محیط زندگی آدمی و هر موجود زنده دیگر از فضای خانه گرفته تا فضای کوچه، خیابان،

^۱. وکیلی، فرهنگ فارسی به فارسی، ص ۵۲۴.

^۲. همان، ص ۲۵۰.

پارک، فضای سبز، جنگل، حاشیه نهرها، مراکز آموزشی، پژوهشی، فرهنگی، اداری، عبادی ...
محیط زیست به شمار می آید.^۱

۲. آموزه های دینی

آموزه های دینی در لغت دارای معانی هستند که به طور مجزا به تعریف لغوی آن پرداخته می شود.

اول. آموزه های دینی در لغت

یک. آموزه در لغت: (هر آنچه آموختنی است، تعلیم، آموخته ها)^۲
دو. دین در لغت: (کیش، آئین)^۳

دوم. آموزه های دینی در اصطلاح

تمام تعلیم و احکام و حیانی که برای انسان ها فراهم شده تا در تمام سطوح و مناسبات خود از آن ها برای ارتقا و حفظ زندگی خود به کارگیرند.^۴

^۱. جوادی آملی، اسلام و محیط زیست، ص ۳۸.

^۲. وکیلی، فرهنگ فارسی به فارسی، ص ۱۱.

^۳. همان، ص ۲۱۳.

^۴. مصباح یزدی، معارف قرآن، ص ۲۳۵.

آب و هوای پاک و سالم موهبتی خدادادی است که تحصیل و نگهداری آن ضرورت حیات و زندگی همه موجودات به خصوص انسان است. از امام صادق - علیه السلام - نقل شده است: «زندگی بدون سه عامل حیاتی گوارا نیست، هوا پاک و تمیز، آب فراوان و گوارا و زمین حاصلخیز»^۱

آلودگی هوا به عنوان یکی از معضلات محیط‌زیستی در اثر عواملی چون تراکم جمعیت، کثرت و وسعت استفاده از وسایل موتوری، دود کارخانه‌ها، بی‌مبالاتی جامعه در حفظ و کنترل معیارها بهداشتی زندگی، باعث شیوع و منشأ بیماری‌های قلبی و تنفسی و مرگ‌های ناگهانی و ... شده است. اثرات هوای ناسالم علاوه بر انسان بر دیگر جانوران و گیاهان و طبیعت و کره خاکی پدیدار می‌شود، آسیب به لایه ازن و باران‌های امیدی از این پیامدهاست. با توجه به اهمیت حیاتی هوای سالم، علاوه بر جهاد همگانی برای جلوگیری و چه بیشتر از آلودگی هوا، راهکارهایی توسط سازمان حفاظت محیط‌زیست با همکاری ارگان‌های مختلف از جمله: سازمان صنایع و معادن، سازمان هواشناسی، وزارت نفت، نیرو، جهاد کشاورزی و سازمان بهینه‌سازی مصرف سوخت کشور در دست اجرا می‌باشد.^۲

^۱. خزانی، تحف العقول عن آل رسول، ص ۳۲۰. «لَا تَطْيِبُ السُّكْنَى إِلَّا بِثَلَاثٍ: الْهَوَاءُ الطَّيِّبُ وَ الْمَاءُ الْكَثِيرُ وَ طَيْنُ الْخَصْبِ»

^۲. بیران، همان، ص ۳۰.

نتیجه‌گیری

محیط‌زیست به سبب شعور، حیات، تسبیح آگاهانه و به‌عنوان امانت الهی با حیات انسان ارتباط مستقیم دارد و در تمام ادیان به‌ویژه دین مبین اسلام موردتوجه و تقدس قرار گرفته است. انسانی که خلیفه خدا بر روی زمین است با شناخت آموزه‌های دین و درک صحیح آن می‌تواند در حفظ و سلامت و ارتقای محیط زندگی‌اش کوشا باشد. بسیاری از معضلات زیست‌محیطی قرن‌های اخیر مربوط به انواع آلودگی‌های آب، هوا، خاک، آسیب لایه ازن، گرمایش زمین و موارد بسیار دیگری در اثر رفتارهای ظالمانه انسان‌ها با بی‌توجهی‌ها به طبیعت است. در آموزه‌های دینی تعالیم زیادی در این باب با انواع راهکارهای پیشگیرانه، مقابله با تخریب در بعد علمی و عملی وارد شده است که باعث می‌شود انسان با شناخت و به‌کارگیری آن‌ها و اجرای فریضه امر به معروف و نهی از منکر و همچنین فرهنگ‌سازی توسط خود اشخاص در بعد فردی و توسط جامعه و مسئولین در بعد اجتماعی تا حد قابل‌توجهی در حفاظت از محیط‌زیست همت گمارد. آب، خاک، هوا، درخت، جنگل، کوه، دریا، سوخت‌ها، حیوانات، گیاهان، دشت‌ها و مراتع همگی مصداق محیط‌زیست‌اند. هرکدام از این مصادیق توسط نهادهای مربوطه و تحت نظر سازمان حفاظت محیط‌زیست در راستای تعالیم دینی، کنترل و حفاظت می‌شوند. شایسته است علاوه بر اهتمام جدی این ارگان‌ها، آموزه‌های دینی را به‌عنوان الگو و سرلوحه راهکارهایشان قرار دهند.

فهرست منابع

• قرآن کریم

منابع فارسی

۱. ببران، صدیقه، تغییر اقلیم چالش زیست‌محیطی قرن بیست و یکم، تهران، گروه پژوهشی مطالعات بین‌الملل، چاپ اول، ۱۳۷۲، ه.ش.
۲. جوادى آملی، عبدالله، اسلام و محیط‌زیست، قم، مرکز نشر اسراء، بی‌نا، بی‌تا.
۳. ———، مفاتیح الحیوة، قم، مرکز نشر اسراء، بی‌نا، ۱۳۹۲ ه.ش.
۴. دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، تهران، دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۸۸ ه.ش.
۵. رافائل، بورلی، هنگامی که فاجعه رخ می‌دهد، ترجمه: محمدرضا طالبی نژاد، بی‌جا، انتشارات امیرکبیر، چاپ اول، ۱۳۷۲ ه.ش.
۶. شاورانی، مسعود، «نگرش اسلام به محیط‌زیست»، اطلاعات حکمت و معرفت، شماره ۵، ۱۳۹۶ ه.ش.
۷. شیراوند، محسن، نقش آموزه‌های دینی در حل بحران‌های زیست‌محیطی، فصلنامه پژوهش‌های علم و دین، شماره ۲، ۱۳۸۹.
۸. طباطبایی، سید محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ پنجم، ۱۴۱۷ ه.ق.

۹. فغنور مغربی، حمید، «مبانی معرفت‌شناسانه اسلامی در محیط زیست»، فصلنامه اخلاق زیستی، شماره ۲، ۱۳۹۰.
۱۰. قرائتی، محسن، ۴۰۰ نکته از تفسیر نور، تهران، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، چاپ دوم، ۱۳۸۸ هـ.ش.
۱۱. مصباح یزدی، محمدتقی، معارف قرآن، قم، انتشارات آموزشی پژوهشی امام خمینی، بی‌نا، ۱۳۸۶ هـ.ش.
۱۲. وکیلی، حسینعلی، مصحح: عباس ایمانی، بی‌جا، انتشارات اقبال، چاپ اول، ۱۳۷۵ هـ.ش.

منابع عربی

۱۳. آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دار الکلم، تحقیق مصطفی درایتی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ یکم، ۱۳۶۶ هـ.ش.
۱۴. حرانی، حسن بن علی، تحف العقول عن آل رسول، تصحیح: علی‌اکبر غفاری، قم، موسسه انتشارات اسلامی، چاپ دوم، ۱۴۰۴ هـ.ق.
۱۵. دیلمی، حسن بن علی، ارشاد القلوب الی الصواب، قم، شریف رضی، چاپ یکم، ۱۴۱۲ هـ.ق.
۱۶. سیوطی، جلال‌الدین، جامع الصغیر فی احادیث البشیر و النذیر، بیروت، دارالفکر، چاپ یکم، ۱۴۰۱ هـ.ق.
۱۷. صدوق، محمد بن علی بن بابویه، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، قم، شریف رضی، چاپ دوم، ۱۳۶۴ هـ.ش.

١٨. _____، من لا يحضره الفقيه، تصحيح: على اكبر غفارى، قم،

مؤسسه انتشارات اسلامى، چاپ سوم، ١٤١٣ هـ.ق.

١٩. طبرسى، حسن بن فضل، مكارم الاخلاق، قم، شريف رضى، چاپ چهارم، ١٤١٢ هـ.

ق.

٢٠. كلينى، محمد بن يعقوب، الكافى، تهران، دار الكتب الاسلاميه، چاپ چهارم، ١٣٦٥ هـ.

ش.

٢١. مجلسى، محمدباقر، بحار الانوار، بيروت، مؤسسه الوفاء، بى نا، ١٤٠٤ هـ.ق.

٢٢. الهندى، على المتقى بن حسام الدين، كنز العمال فى سنن الاقوال و الافعال،

تصحيح: صفوة سقا، بيروت، مؤسسه الرساله، بى نا، ١٤٠٩ هـ.ق.